

אגדה היום

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד סביב הדף היומי

בבא בתרא יז: תכונותיהם של חכמי הסנהדרין

למה לטהר את השרץ?

אם ננסה לשרטט קווים לדמותו של השופט האידיאלי, מן הסתם תכונותיו תהיינה יושר, אמינות, אובייקטיביות, אי-משוא פנים, וכדומה. לדרישות אלו נוכל לצרף סימוכין מהתורה; כשמשה מינה שופטים בעצת יתרו, הוא חיפש אנשי חיל, יראי אלוקים, אנשי אמת, שונאי בצע. דרישות כאלה אכן מוזכרות בתחילת מסכתנו. אבל בהמשך הגמרא מלמדת על תכונות נוספות של הסנהדרין, שאולי לא היינו מעלים על דעתנו.

אחת התכונות הנדרשות היא בקיאות בכל השפות הזרות. חז"ל מדברים על שבעים לשון, כלומר שפות כל שבעים האומות (על פי רשימת בני נח, בראשית י), וכוונתם לשליטה בכל מגוון השפות בעולם. הגמרא מצרפת הסבר: המטרה היא שהדיינים יוכלו לשמוע תמיד את דברי בעלי הדין כמו שהם, בלי תיווך של מתורגמן שיכול לעוות או להטות את הדברים. אולם לפני כן מופיעה דרישה מוזרה יותר: ידע בכשפים. נשמע סביר ואף רצוי שהדיינים יהיו משכילים ובקיאים בשפות זרות – אבל שיהיו גם מיסטיקנים ומכשפים?

חז"ל כמובן אינם רוצים שדייני ישראל יהיו מכשפים, הכישוף הרי אסור מן התורה. אולם כפי שהדיינים צריכים לדעת את כל השפות ולשמוע ישירות את כל דברי בעלי הדין, הם צריכים גם להכיר את כל העולמות התרבותיים ורוחניים – גם אלה שרחוקים מהם בתכלית. שופט צריך לדעת שלא רק אנשים כשרים יעמדו מולו, וגם לא רק אנשים נורמטיביים, אלא גם אנשים מהעולמות הנמוכים ביותר. כדי לשפוט אותם נכונה, כדי להבין את מעשיהם ואת הרקע למעשיהם, על השופט להכיר היטב את הרקע שממנו הם באים. באותה מידה שאי אפשר לשפוט עבריין מהעולם התחתון, ללא הכרות אמיתית עם הרקע התרבותי והמרקם החברתי המורכב שמתוכם הוא בא.

דרישה נוספת, אולי אפילו מפתיעה יותר, היא לדעת לטהר את השרץ מן התורה. כאן הדרישה נראית הפוכה מהמצופה: אנו מצפים מהדיין להיות איש אמת, למה שהוא יעוות את דברי התורה ויגיע למסקנה שהשרץ הוא טהור? אפשרות אחת היא להבין כי טיהור השרץ מצטרף אל הידע בכשפים – דיין צריך לדעת את כל התירושים, כל הטענות וכל הפלפולים. כשיעמוד מולו בעל דין, או עורך דין, ויטען טענות מפותלות להגנתו – הדיין יוכל לדעת כיצד הוא הגיע למסקנתו המעוותת, ולמוטט את כל טענותיו כמגדל קלפים.

המהרש"א ופרשנים נוספים, לעומת זאת, טוענים שדיין צריך באמת לדעת לטהר את השרץ. בימינו ביטוי זה מובא בדרך כלל בקונוטציה שלילית, אך לדעת פרשנים אלו, במקורו הוא חיובי. אם נלך כמה שורות אחורנית בגמרא, נגלה כי חז"ל מצביעים על בעיה בסנהדרין שלמה שדנה אדם לחובה בדיני נפשות, מבלי שאף אחד ימצא לנידון צד זכות. לפי זה, ייתכן ש"לטהר את השרץ" פירושו לראות את הצדדים החיוביים אצל הנידונים. אולי לא להפוך רשע גמור לצדיק גמור (בדומה להערת תוספות, שטוענים כי לא ייתכן לדרוש מדיין לעסוק בפלפולי סרק, אלא רק לדעת לפטור שרץ מטומאה מסוימת שלא חלה עליו), אבל לפחות למצוא נקודת אור אחת.

הסנהדרין אמורים להגיע לרמה הגבוהה ביותר של הצדק, אולם היא אינה מתבטאת במבט קר ומנוכר. להפך, עומק הצדק הוא לזכור מיהו אדם, מהן מעלותיו, מהם חסרונותיו שעמם הוא מתמודד, כמה טהורה הנשמה שבקרבו. ראיית הטוב איננה ההפך מהצדק, אלא היא הצדק האמתי, הדבק בחזקת החפות והיושר של כל אדם, ואינו שופט אדם לרעה ללא הוכחות חזקות ומוצקות. המבט החיובי העמוק נתבע מהסנהדרין, ואילו אמור לשאוף גם כל אדם, שהרי כל אחד מתפקד לפעמים גם כעין דיין: "בצדק תשפוט עמיתך – הוי דן את חבירך לכף זכות" (שבועות ל ע"א).

אמר רב כהנא: סנהדרי שראו כולן לחובה – פוטרין אותו. מאי טעמא? כיון דגמירי הלנת דין למעבד ליה זכותא, והני תו לא חזו ליה.

אמר רבי יוחנן: אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבעים לשון, שלא תהא סנהדרי שומעת מפי המתורגמן.

אמר רב יהודה אמר רב: אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה. אמר רב: אני אדון ואטהרנו; ומה נחש שממית ומרבה טומאה – טהור, שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה – אינו דין שיהא טהור? – ולא היא, מידי דהוה אקוץ בעלמא.

מקורות נוספים להרחבה מהרש"א

ענינו שאין מושיבין בסנהדרין אלא שיוכל ללמוד זכות לחיוב, וזה שרמז היודע בדבר שודאי טמא כגון שרץ למצוא לו זכות לטהרו.

שם משמאל, פרשת מצורע

אותו תלמיד ותיק שהי' מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים, היינו שמצא בו במספר מאה וחמשים ניצוצי טהרה, ומ"מ איננו אומר שמותר, כי לעומת ניצוצי טהרה יש בו ניצוצי טומאה מרובין מהם. וזה עצמו הענין שאין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה, היינו שיודע למצוא חלקי טהרה שבו, אבל לא סוף דבר שיטהרנו לגמרי שהרי לעומתם מוצא חלקי טומאה מרובים מהם.